

Som de gamle sjunge, så kvidre de unge

Om Hans Mules og Mette Kottes efterslægt

Af *Bent Østergaard*

På Odense rådhus blev der i 1955 ophængt en række mindetavler over byens mest navnkundige sønner. Side om side med verdensberømt-heder som H.C.Andersen og Rasmus Rask så man også her en tavle med navn og våbenskjold for den adelige øksenhandler Hans Mule (ca.1525–1602).

Men en årrække senere blev mindesmærket for Hans Mule taget ned. Hans kontroversielle optræden i 1500-tallets odenseanske bysamfund fik således konsekvenser knap 400 år efter hans død.

Hans Mule, der tilhørte en slægt, hvis stamfader var blevet adlet af Christoffer af Bayern i 1444, regnedes med rette blandt en af Odenses rigeste mænd, men hans retshaveriskhed og koleriske temperament, der udviklede ham i såvel retstrætter som korporlige opgør med naboerne, gjorde ham ikke just populær i datidens bysamfund, selv om tidens omgangsformer iøvrigt ikke var særlig polerede.

Hans Mule synes at have haft en god støtte i sin hustru, Mette Kotte (ca.1530–1613). Hun var af samme støbning og bistod bravt sin husbond i hans diskussioner med og trusler mod deres mange modstandere.

Et drab, som Hans Mule begik i sine yngre dage, lykkedes det ham ganske vist ved kongens hjælp at slippe lemfældigt fra, men mange andre kontroverser med byfællerne betød skår i hans anseelse, store bøder og altså også, at den seneste gunst, som blev ham til del – at blive mindet på rådhuset sammen med Odenses mest anerkendelsesværdige personligheder – blev ham frataget i 1988.

Hans Mule var adelsmand og kunne på sine ældre dage kalde sig »til Nislevgård«, en mindre hovedgård, som kongen havde tilskødet ham i 1581. Her tilbragte han sine sidste år. Han havde tidligere haft Sanderumgård i forlening, og han kunne føre sine retssager direkte for kongens retterting, mens hans ikke-adelige naboer måtte stille for Odense byting. På sin og hustruens gravsten satte han selvbevidst de fire forældres våbenskjolde.

Men hans omgangskreds var ikke de gamle adelsslægter, der boede rundt omkring på øens godser. Hans Mule tilhørte den brev- og bor-

HANS MULE

† i Odense
† 1602

STORKØBMAND
STUDEHANDLER
EJER AF
NISLEVGAARD

I en årrække var Hans Mules mindetavle placeret på Odense Rådhus side om side med byens større berømtigheder, men i forbindelse med byens 1000-års jubilæum blev tavlen taget ned. Hans Mules gerninger var af en sådan art, at byen ikke længere fandt ham værdig til en sådan ophøjelse på lige fod med H. C. Andersen og Tietgen.

geradel, som levede i byen og i lighed med andre borgere ernærede sig ved købmandsskab og deltog i byens styre som rådmænd og borgmestre. Hans Mule havde indtjent sin anselige formue ved øksenhandel.

I de økonomiske gode tider forud for Danmarks involvering i trediveårskrigen kunne de odenseanske købmandshuse fryde sig ved rigdom og velstand. Hans Mules sønner kunne udnytte deres arv og medfødte talenter efter egne ønsker og behov. Kun var det ikke længere muligt at opretholde slægtens gamle hævd på at være frimænd (af adel). De ægteskabelige bånd blev i stor udstrækning knyttet til borgerlige købmansfamilier eller universitetsuddannede.

I Odense sagde man om Hans Mules sønner, at to soutenerede adelsstanden (Claus og Laurids), to var gejstlige og som sådan universitetsuddannede (Jens og Niels) og to verdslige (Jørgen og Marcus), hvortil kom den syvende søn Mikkell, der døde tidligt.

Mette Kotte og Hans Mule fik 10 børn, 3 døtre og 7 sønner:

- Maren Mule (senest 1553–1607), g.1.g.m. Casper Mule, 2.g.m. Mads Knudsen Skriver, købmand.
- Else Mule (senest 1556–1605), g.1.g.m. Iver Bertelsen, præst, 2.g.m. Niels Krag, professor ved Københavns Universitet.
- Barbara Mule (senest 1560–1591), g.m. Willum Vang, tolder og borgmester i Assens.
- Marcus Mule (før 1575–1626), købmand, død ugift.
- Laurids Mule (ca.1560–1603), kancellisekretær, g.m. Mette Jacobsdatter Vejle.
- Mikkell Mule (d.1599), g.m. Margrethe Knudsdatter Seebled.
- Niels Mule (ca.1574–1616), sognepræst til Besser på Samsø, g.m. Barbara Mikkelsdatter Møller.
- Claus Mule (ca.1575–1647), g.1.g.m. Birgitte Mogensdatter Rosenvinge (d.1623), 2.g.m. Ingeborg Jensdatter Svane.
- Jens Mule (1564–1633), læge, g.1.g.m. Else Hansdatter (d. 1623), 2.g.m. Anne Villumsdatter.
- Jørgen Mule (ca.1569–1634), købmand, rådmand og borgmester, g.m. Barbara Mogensdatter Rosenvinge.

Forældres måde at gerere sig på får ofte afsmittende virkning på børnene og sætter sit præg på dem og deres opførsel livet igennem. Det ses tydeligt, om ikke hos alle, så dog hos de fleste i den flok af sønner, som Mette Kotte og Hans Mule efterlod sig.

Adskillige af sønnerne forstod at leve op til faderens forbillede og har foreviget sig i Odense bys retsprotokoller. Anekdoterne om deres meriter løb byen rundt eller er bevaret i familietraditionerne, der senere blev nedfældet i familien Bircherods håndskrevne samlinger.

Marcus lå således ligefrem i proces med sin gamle far. Nogle år efter beklagede han sig også over, at han på hjemvejen fra bytinget blev »slaget, så hans næse var blodig«, men omgivelserne fandt vel næppe Marcus helt sagesløs i dette klammeri.

Laurids studerede i Thübingen. Han flygtede fra universitetet og efterlod sig en gæld på 250 gylden, som kongen flere år efter tvang faderen til at udbetale. Hans Mule havde også haft udlæg for sønnen Mikkell, der som omtalt døde ung.

Laurids Mule kom også tidligt af dage. En mørk martsaften i 1603 blev han stukket ihjel på en af Københavns gader, »da han stod og lod sit vand; ulykken skete ham på vildfarelse (af vanvare) i steden for en anden, thi den, som gjorde det, sagde straks: Om forladelse, jeg tænkte ikke på, det var jer« (Samsings efterretninger).

Har den efterladte hustru, en bispedatter fra Odense, sørget over sin dræbte husbond, trøstede hun sig hurtigt, idet hun indgik nyt ægteskab med den kendte vejlepræst Peder Christensen Riber.

Hans Mules og Mette Kottes portrætter skimtes på dette lidt forvitrede brudstykke af den ligsten, som Hans Mule meget fremsynet lod udforme i sine velmagtsdage og anbringe i Vor Frue Kirkes kor.

Laurids havde nået at oparbejde ny gæld, men kreditorerne i boet måtte vente fire år på deres fordringer. Først da bekvemmede Mette Kotte sig til at skifte mellem sine overlevende børn og betale sønnens gæld.

Blandt de mere fredelige i brødriflokkens møder vi Niels og Claus. Niels valgte den teologiske bane og blev præst i Besser-Onsberg på Samsø, der var et af landets fedeste kald. To af hans døtre huskedes længe i familieoverleveringen: Barbara, der havde været gift med en teologisk professor i København, »samlede sin mands ben op i en benkiste«. Hun var blind i sine sidste 12 leveår. Da hendes brodersøn besøgte sin 84-årige faster og udtalte ønsket om, at Gud snart ville forløse hende, blev hun meget vred og spurgte, »hvad ondt hun havde gjort ham«. – Barbaras storesøster Anne blev gift med en enkemand, der var sognepræst i Ringe, og her fik han kam til sine lokker. Således sagdes det om ham, at »han for sin kones ondskab snart aldrig var hjemme uden løverdag aften«.

Familien havde et nært forhold til Thyge Brahe. Mette Kotte korresponderede således med astronomens datter Magdalene. Mettes søn Claus besøgte også som ung Thyge Brahe i Bøhmen. Senere deltog han i Kalmarkrigen 1611–13. Derefter levede han fredeligt på Nislevgård, som han skrev sig til efter faderens død.

Hans to ægteskaber var imidlertid ikke lykkelige. Først var han gift med en datter af borgmester Henrik Rosenvinge, men han »æstime-rede sin hustru lidet«. Gammel og skrøbelig giftede han sig anden gang med en pige fra Sjælland, hvis idelige københavnsture var ham til stor irritation og genvordighed.

Svogeren Henrik Rosenvinge, der også havde hentet sig en hustru øst for Store Bælt, gjorde deres fælles erfaringer op i disse verslinier:

Hvo som over å vil hente vand,
 Det bliver vist en dårlig mand.
 Det fik Claus Mule og jeg at finde:
 Vi fik os hver en sjællandsk kvinde.

Claus synes at have været en stille natur. Langt mere af faderens fyrighed havde broderen Jens til gengæld arvet. Han valgte at studere og opholdt sig både i Sorø og Herlufsholm skoler for unge adelsmænd. Efter studier ved flere udenlandske universiteter blev han dr.med i Basel. – Snart efter deltog han i hertug Hans' rejse til Moskva i 1602. Den danske prins – en bror til Christian IV – døde her lige før et planlagt bryllup med zarens datter.

Få år efter slog Jens Mule sig ned i Odense, hvor han levede af sin formue og udøvede sin lægekunst blandt adelens familier. Han giftede sig med en fire år ældre enke efter guldsmed Didrik Fuiren, der havde smedet Christian IV's kongekrone. Da hun mange år senere døde, sørgede den efterladte enkemand dybt og svor, at der aldrig mere skulle gå en brud ind ad hans dør. Men snart flammede hans lidens-kaber op for en ung rådmandsdatter. Allerede året efter holdt han bryllup, men lod forinden husmuren gennembryde for at indsætte en ny hoveddør i stedet for den gamle. Således undgik han at bryde sit løfte efter den første hustrus død.

Ligesom faderen satte Jens sig minder i tingbøgerne. Selv da han kom op i årene, indviklede han sig i voldsomme optrin, som da han ruskede en karl, der kom med en stævning. Da den overfaldne var kommet vel ud af huset, råbte han: »Der skal fare en djævel i dig, du gamle hund! Du skal få skam derfor, og vi skal lige så vel ske ret som du, det du varst, end ti gange en doctor til den, du est!«

En borger, der en dag forkyndte ham en anden stævning vedrørende en retssag, blev sparket ud af huset. – En bysvend, der kom i et lignende ærinde, slog han to gange under højre øje og sparkede ham derefter ned ad trappen. – En dag, da Jens Mule kom kørende i sin vogn på Odense Hede, så han to fodgængere. Han havde et gammelt mellem-værende med den ene og sprang ud af vognen og tærskede løs på den arme med sin kårde.

Det siger næsten sig selv, at Jens heller ikke kunne forliges med sine egne slægtninge. Da han havde fælles portindgang med en af sine brødre, tvang han denne til, – når han skulle se til huset – at sejle over åen og gå ind i huset gennem haven og bagdøren.

Længe efter faderens død fejrede to af Jens Mules døtre, Anna og Elisabeth, bryllup samme dag, den 19. maj 1650. Brudgommene var brødre, sønner af Odenses biskop, Hans Mikkelsen. Den 72-årige gejstlige dansede ved brylluppet med begge brude.

Deres søster Mette var meget uheldig, idet hun blev besøvet af en gift mand: Efter forældrenes død kom hun i huset hos sin formynder, Henrik Jørgensen Rosenvinge – ikke at forveksle med den tidligere nævnte Henrik (Mogensen) Rosenvinge – og dennes hustru Maren Hansdatter. Herom skriver G.L. Vad: »Ulykkeligvis fik hun med denne sin formynder i 1655 en søn, hvilket gik så hemmeligt af, at ikke engang husmoderen vidste deraf. Så traf det sig, at denne just sad i kirken, da præsten varede til, at der skulle være offentlig absolution (skrifte), men tænkte mindst på, at den Henrik Jørgensen, der blev nævnt, idet slægtsnavnet i de tider sjældent anførtes, var hende så nærtstående. Hun rejser sig da op i stolen for at se, hvem det kunne være, der havde samme navn som hendes mand, og da hun til sin forfærdelse ser netop ham træde ud af sin stol og gå op for at knæle i chorsdøren, falder hun besvimmelst om«.

Det var en ulykkelig sag, såvel for den unge Mette Mule, der herefter holdt sig »indgetogen (tilbagetrukket), klædte sig som en enke og var levende død«, som for barnefaderen og hans hustru. Det fortælles, at Maren Hansdatter selv rejste til København og gjorde knæfald for kongen, så at han tilgav hendes mand hans forseelse. Hun blev endog dus-søster med Mette Mule og levede vel med hende indtil hendes død. – Iøvrigt var ægteskabet barnløst, og Henrik Rosenvinge lod siden sin uægte søn lyse i kuld og køn.

Endelig skal omtales den syvende af Hans Mules sønner, Jørgen. Også han var gift med en Rosenvinge. Man mente, at de mange trætter, som den gamle Hans Mule havde ført med borgmester Mogens Henriksen Rosenvinge (henholdsvis far og farfar til de tidligere nævnte med dette navn), var blevet afsluttet af de to familiefædre med en overenskomst om ægteskab mellem tre af Mules sønner og Rosenvinges døtre. Marcus' trolovede, Karen, døde af pest i 1602, mens Claus og Jørgen hjemførte hver sin borgmesterdatter.

Jørgen Mule synes ikke at have arvet faderens sind. Som ung tjente han i den franske konges garde, – vel under Henrik IV. Senere slog han sig ned som købmand i Odense, hvor han opnåede både at blive rådmand fra 1605 og borgmester i årene 1632–34. Jørgen Mule kunne som nogle af sine brødre udnytte de økonomisk gunstige tider i Chri-

Dåbsfad af messing, skænket Næsbyhoved Broby kirke af ægteparret Jørgen Hansen Mule og Barbara Mogensdatter Rosenvinge. Sydtyisk arbejde. I midterfeltet en bebudelsesscene, i bunden og på kanten hunde, der jager hjorte. I kanten er yderligere ægtefællernes våbenskjolde graveret.

stian IV's tidligere regeringsår. Som dem besad han en række ejendomme i Odense. I Næsbyhoved Broby kirke findes et dåbsfad, som Jørgen Mule og hustru har skænket.

Senest 1604 blev han gift med Barbara Mogensdatter Rosenvinge, med hvem han fik seks børn. Den ældste søn Hans (1604–69) studerede bl.a. hos rigsråden, den teologisk kyndige Holger Rosenkrantz med tilnavnet »den lærde«. Derefter studerede han en årrække ved udenlandske universiteter sammen med andre unge adelsmænd, bl.a. Holger Rosenkrantz' søn Erik.

Efter sin hjemkomst fik han tilbudt et professorat ved Sorø Akademi, men han rejste til udlandet igen, denne gang i seks år (1639–45) sammen med den senere så uheldige Kaj Lykke. Endelig slog han sig ned i København, hvor han fik forskellige administrative stillinger.

Også han blev meget velhavende. Sit mægtige bibliotek – 9 skabe med 6.808 bøger – testamenterede han til Universitetet. Han var da så forudseende at afsætte en stor pengesum, hvis renter kunne aflønne en bibliotekar. – Også sin fødeby lod han betænke i sit testamente.

I sit ægteskab var han meget opmærksom over for hustruen – også ud over døden: »Han havde så stor consideration for hende, at efter

Højesteretsassessor Hans Jørgensen Mule, søn af borgmester Jørgen Mule. Efter maleri fra 1643 (Odense Katedralskole).

hendes død gik han aldrig til bords, hendes tallerken jo blev sat på bordet og lagt en fuldkommen portion derpå, som blev udbåren til en fattig«.

Broderen Mogens (1610–80) havde også lærde interesser. Da han fik tilbud om en borgmesterpost, afslog han for at kunne leve frit og ubesværet. Blandt effekterne i hans hus fandtes de gamle Mulers harnisk, men det fik en krank skæbne, da hans hustru nok så pietetsløst lod det bryde itu »for at lade gøre bradepander deraf«!

Foruden de to lærde sønner havde Jørgen Mule og Barbara fire døtre. Da den ene af dem, Karen, skulle giftes i 1628, afholdt faderen et vældigt bryllup med mange gæster, – så mange, at han forbrød sig mod Christian IV's reces af 1615, artikel 28, der forbød borgerlige til et bryllup at byde mere end »24 par folk med deres børn, forgangskvinderne deri beregnet, tolv karle derforuden«. Overtrædelse af dette regulativ takseredes normalt til en bøde på 200 rdl. (Til sammenligning kan anføres, at en ko dengang kostede 6–7 rdl.).

Lensmanden på Odense slot lod Jørgen Mule anklage for at have overtrådt disse bestemmelser, men rådmanden forsvarede sig i et langt skriftligt indlæg: »Samme bryllup stod i mit hus i mine stuer, hvor ikke nogensted dragning havde været; brud og brudgom ere ikke førte over gaden med spil til eller fra kirke. Jeg haver alene på bryllupsdagen givet nogle af mine venner et måltid mad og under samme måltid haft en liden musik med åndelige psalmer; brud og brudgom ere hjemførte om aftenen, der klokken var syv, i stilhed uden spil og uden drik eller

udspisning i brudehuset«. – I samme forbindelse understreger han sin og sine forfædres frihed (adelsskab), samt at de har ydet krigstjeneste som frifolk.

Dette kunne lensmanden dog ikke anerkende. Jørgen Mule var rådmand – en borgerlig bestalling – og hans datter blev gift borgerligt med en professor. Da Mule yderligere måtte indrømme, at der til brylluppet nok havde været »et par, tre eller fire personer« flere, end borgerskabet måtte byde med brødre, slægt og svogre, måtte han acceptere at bøde de 200 rdl.

I Jørgen Mules gård i Overgade boede borgmesteren på sine gamle dage sammen med hustruen og de yngste døtre, tvillingerne Anna og Else. Anna var enøjet som følge af, at en flaske, der lå på en hylde, frøs i stykker, så at et stort glasskår faldt ned og slog barnets øje ud.

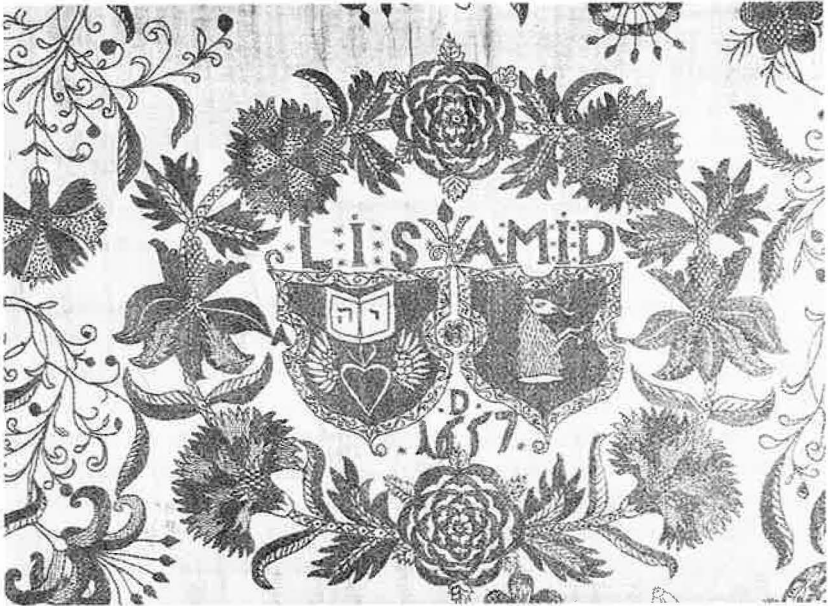
Da faderen var 65 år, gik han »en morgen tidligt ud i byen at spadserere, og som han kom hjem igen, gik han ind til sine børn, kaldte på sine tvende tvillinger, Anna og Else, som han altid nævnede på én gang, bad dem stå op, siden han var blevet rørt« (fordi han havde fået et slagtilfælde). Han døde hurtigt efter, den 6.juli 1634. Allerede den 21.september fulgte hustruen ham i graven.

Jørgen Mule havde som sine slægtninge været en meget velhavende mand. I 1633 var han således den fjerde højest beskattede i Odense. Skiftet efter ham viser også solid velstand. Hans seks børn arvede både penge og megen fast ejendom, bl.a. en gård i Helsingør, nedarvet i hans hustrus slægt. Til tvillingerne blev afsat 692 sldr. i medgift og 250 rdl. til bryllupskost.

Else blev siden gift med en rådmand, mens den enøjede Anna i 1639 besteg brudeskamlen sammen med præsten i Rudkøbing, Laurids Jacobsen Hindsholm. Da han i 1647 blev udnævnt til hofpræst af Christian IV, flyttede familien, der nu også omfattede en lille pige ved navn Abigael, til hovedstaden. Laurids Jacobsen berettede året efter kongen på dødslejet. Det nye kongepar, ikke mindst dronningen, foretrak en tysktalende hofpræst, så Frederik III udnævnte i 1651 Laurids Jacobsen til biskop i Odense, hvor den livfulde Hans Mikkelsen, der året før havde danset ved sønnernes bryllup, netop var afgået ved døden.

Anna Mule kunne således igen være sammen med sine talrige slægtninge og bekendte fra det odenseanske rådsaristokrati. I 1663 mistede hun sin noget ældre husbond. Datteren Abigael blev gift med en indvandret tysker, dr.med. Christian Henrik Luja. Selv døde Anna Mule i 1676 »af et slag meget hastig, som for de forrige gamle Muler, og et øjeblik efter, at hun havde rost sig af sin førlighed og styrke«.

Hans Mule og hans sønner havde tilhørt det odenseanske byaristokrati, hvor nogle førte adelsskjold, andre ikke. Under de gode konjunkturer i Frederik II's og langt ind i Christian IV's regeringstid kunne

Anna Mule giftede sig som de fleste af sine jævnaldrende slægtringe borgerligt. Her ses hendes gamle adelige våbenskjold broderet på en dug sammen med hendes mands, biskop Laurids Jacobsen Hindsholms selvkomponerede skjold, hvorpå ses en bog med hebraiske bogstaver over et brændende hjerte. (Foto: Kunstindustrimuseet).

disse storborgerslægter, der også besatte posterne som rådmænd og borgmestre, samle sig store formuer.

Disse formuer gav den enkelte frihed til og mulighed for at udfolde nedarvede anlæg for eller erhvervede tendenser til eksentrisk optræden. Men rigdommen var også grundlag for, at en række af Mule-slægtens sønner i lighed med andre unge adelsmænd kunne tilbringe de unge år på studierejser til udlandets førende universiteter, omend ofte som ledsagere for sønner af den mere etablerede adel, der var knyttet til landets godser.

Slægter som Mule, Rosenvinge, Kotte, Seeblad og andre familier, der boede i byerne og havde deres levebrød ved storhandel og andet købmandsskab, kunne nok opbygge betydelige formuer, men de bevægede sig alligevel på grænsen af det formelle adelskab. Mule-slægtens karriere som godsejere afsluttedes allerede i 1614, da Claus Mule måtte afstå Nislevgård.

Godsejeradelen opretholdt sin gamle eksklusivitet. Den giftede sig ikke uden for egne rækker. Børnene fra de rådsaristokratiske familier i Odense var henvist til at finde ægtefæller i deres egen omgangskreds og samtidig se stort på, om en tilkommende førte adelsvåben eller ej.

Sønnerne kunne til gengæld hengive sig til studier, der førte dem bort fra handelen, men gav gode embeder i statsadministrationen, ved domstolene, på universitetet eller gymnasierne i Odense og Sorø. Slutelig og sidst kunne det også bane vejen til et præstekald. Nogle af Mulerne og Rosenvingerne endte i en præstegård. Og efterhånden som krigen i 1600-tallets midte medførte forarmelse eller fallit for mange godsejere og en mærkbar tilbagegang for byerhvervene, viste det sig, at Mulerne og Rosenvingerne netop ved at vælge den lærde stand havde handlet ret så forstandigt.

Litteratur

- Præsten Anders Samsings Efterretninger om de Odense Slægter Rosenvinge, Mule etc. er aftrykt i Personalhistorisk Tidsskrift 1909 ved A.Thiset under titlen »Nogle Slægtsbogs-Uddrag«. – Samsings optegnelser bygger på landsdommer Jacob Bircherods håndskrevne familiehistorie på Det kgl. Bibliotek.
- Gustav Ludvig Wad: To odenseiske Monumenter i: Fra Fyens Fortid, bd.1, s.38–127.
- Bent Østergaard: Stakket er stridens glæde – borgeradel i Odense i slutningen af det 16.årh. i: Tidsskriftet Siden Saxo nr.4, 1991, s.18–26.
- Bent Østergaard: Anne Mules og biskop Hindsholms dug i: Heraldisk Tidsskrift nr.2, 1992.
- Artikel i Fyens Stiftstidende 23.februar 1988.
- Anetavler over slægterne Mule og Kotte med fyldig omtale af de enkelte personer findes i: Slægten Siensen, udg. af Slægtsarkivet Viborg, juli 1987 (med henvisninger til trykt litteratur og arkivmateriale) og i: Slægten Bering fra Hørby Sogn, udg. af Nordisk Slægtsforskning, Skals, 1978.
- Carl Langholz: Anetavle for berømte danskere, Historisk Håndbogs Forlag, 1989.
- E.Ladewig Petersen, Knud J.V.Jespersen, Leon Jespersen: Odense bys historie: De fede år 1559–1660, Odense 1984.
- Aage Fasmer Blomberg: Odense bys historie: De magre år 1660–1700. Odense 1980.